Przewodniki turystyczne Kolei Mazowieckich

ŻYRARDÓW

Koleje Mazowieckie

Spis alfabetyczny

Budynek dawnej administracji ... 19
Dom Ludowy ... 15
Dworzec kolejowy ... 8
Gabinet Pawła Hulki–Laskowskiego ... 11
Historia miasta i fabryki ... 4
Kantor ... 19
Kościół farny pw. Matki Bożej Pocieszenia ... 13
Kościół pw. św. Karola Boromeusza ... 10
Magistrat ... 16
Nowa Przędzalnia ... 17
Ochronka i babiniec ... 14
O Żyrardowie ... 3
Pałacyk Tyrolski ... 19
Park im. Karola Dittricha ... 20
Pończoszarnia ... 19
Resursa ... 18
Stara Przędzalnia ... 17
Szkoły fabryczne ... 12
Szpital fabryczny ... 11
Willa reprezentacyjna ... 20
Wille dyrektorskie ... 20
Zakończenie ... 21

Praktyczne informacje

Koleje Mazowieckie

O Żyrardowie

Żyrardów jest bez wątpienia jednym z najciekawszych miast Mazowsza. Przyjeżdżamy tu, aby zobaczyć osadę fabryczną z drugiej połowy XIX w. Precyzyjnie zaplanowana, z dbałością o każdy szczegół stanowi modelowy przykład miasta przemysłowego z XIX i XX w.

Domy robotnicze, wille wyższej kadry, szpital, szkoły, kościoły, domy kultury, przytułki, park, łaźnia oraz pralnia powstały, by służyć pracownikom żyrardowskich zakładów włókienniczych w XIX w.

Do dzisiaj zachowało się ponad 90% zabudowań dawnej robotniczej osady.

Historia miasta i fabryki

XIX w.

Fabryka lniarska powstała na początku XIX w. Prawdziwy rozwój miasta i przemysłu wiąże się z nazwiskami niemieckich przemysłowców: Karola Augusta Dittricha i Karola Hiellego. To dzięki nim w krótkim czasie fabryka stała się największym i najnowocześniejszym zakładem lniarskim w Europie, a żyrardowskie wyroby zyskały znakomitą markę. Dzięki wspomnianym przedsiębiorcom wokół miasta wyrosła nowoczesna, skrupulatnie zaplanowana osada przemysłowa. Zyskała ona nazwę Żyrardów od nazwiska Filipa de Girarda, wynalazcy maszyny do mechanicznego przędzenia lnu, a zarazem pierwszego dyrektora technicznego fabryki. Żyrardów stał się miastem wielokulturowym, mieszkali tu i pracowali Polacy, Czesi, Niemcy, Żydzi, Irlandczycy.

Pierwszy masowy strajk na ziemiach polskich przeprowadzono w Żyrardowie. 23 kwietnia 1883 r. robotnice (szpularki) nie przystąpiły do pracy, protestując przeciw niskim płacom i złym warunkom pracy, poparli je inni robotnicy. Interweniowały oddziały kozackie, padli zabici i ranni. Strajk trwał 5 dni i zakończył się akceptacją właścicieli fabryki dla większości postulatów strajkujących.

Okres międzywojenny

Po I wojnie światowej żyrardowska fabryka zmieniła właścicieli. Po Dittrichach została legenda surowych, ale dbających o robotników. Fabrykę kupił od państwa (stało się jej właścicielem po odzyskaniu niepodległości) francuski koncern Boussaca. Nowi właściciele prowadzili już inną politykę. Sprowadzali tanie tkaniny i sygnowali je uznaną „żyrardowską" marką, zwalniali ludzi z pracy. O wydarzeniach w Żyrardowie i polityce właścicieli fabryki alarmował opinię publiczną pisarz i publicysta, mieszkający w Żyrardowie Paweł Hulka – Laskowski (1881–1946). Sprawa Żyrardowa stała się tematem obrad Sejmu, w efekcie państwo odkupiło fabrykę w 1936 r.

Okupacja

W czasie niemieckiej okupacji fabryka nadal prowadziła działalność. W 1942 r. żyrardowscy Żydzi zostali wywiezieni do Treblinki i wymordowani. Żyrardów od zagłady uratowała błyskawiczna operacja radzieckich czołgów, wycofujący się Niemcy zamierzali wysadzić fabrykę i miasto.

Czasy PRL

Po wojnie uruchomiono produkcję w zakładach już w 1945 r. Dwa lata później fabryka otrzymała nazwę Państwowe Zakłady Włókiennicze nr 1 w Żyrardowie. Z czasem około połowy mieszkańców miasta pracowało w zakładach włókienniczych. Po przekształceniach działało kilka przedsiębiorstw. Powstało laboratorium przemysłu włókienniczego i szkoły zawodowe. Przez cały ten czas żyrardowskie wyroby cieszyły się dobrą marką w Polsce i za granicą.

Żyrardów

Dziś

Lata dziewięćdziesiąte XX w. to stopniowy upadek przemysłu w Żyrardowie, spowodowany m.in. zmieniającą się koniunkturą na rynkach światowych oraz tanim importem. Ogłoszono upadłość i wyprzedano majątek zakładów. Dziś działają tylko dwa niewielkie zakłady. Teren pofabryczny i zabudowania miasta są obecnie rewitalizowane. Żyrardów liczy dziś ok. 42 tys. mieszkańców.

Praktyczne informacje

Do Żyrardowa dojedziemy pociągiem Kolei Mazowieckich relacji: Warszawa Wschodnia - Skierniewice i Warszawa Rembertów - Żyrardów. Czas podróży np. ze stacji Warszawa Śródmieście wynosi ok. 50 min.

Zanim wyruszysz sprawdź

Rozkład jazdy pociągów oraz specjalne oferty taryfowe:
http://www.mazowieckie.com.pl

Trasę na Google Maps
Od dworca kolejowego idziemy ulicami: Partyzantów, Kościelną, Limanowskiego, Narutowicza, pl. Jana Pawła II, 1 Maja, Armii Krajowej:
https://maps.google.pl

Żyrardów

Miasto jest przyjazne turystom, zabytki są opisane, nie brak miejsc, gdzie można odpocząć, zjeść lub napić się czegoś.

Zwiedzamy dawną osadę fabryczną, w tym osiedle robotnicze neogotycki kościół, szpital fabryczny. W centrum zobaczymy m.in. neogotycki kościół farny, modernistyczny dom kultury, przedszkole z XIX w. Następnie przejdziemy do starej i nowej przędzalni, osiedla dyrektorskiego, dawnej ulicy Wiślickiej z zabudowaniami fabrycznymi, dojdziemy do parku i muzeum. Nasza spacerowa trasa zaczyna się przy dworcu kolejowym i liczy łącznie ok. 3,5 km.

Zwiedzanie

Wycieczkę zaczynamy na **dworcu kolejowym**. Sam budynek, niedawno odrestaurowany jest jedną z wizytówek miasta, zbudowano go w 1920 r. w stylu polskiego dworku. Wewnątrz warto zobaczyć oryginalne sztukaterie i piece kaflowe.

Dworzec kolejowy w Żyrardowie

Osiedle robotnicze

Wychodząc z dworca idziemy cały czas prosto ulicą Partyzantów. Po ok. 500 m, dochodząc do ulicy Kościelnej zobaczymy po jej lewej stronie domy należące do **osiedla robotniczego**. Powstało ono w latach 1867–1910. Były tu mieszkania przeznaczone dla pracowników fabryki i ich rodzin. Oprócz mieszkań w domach znajdowały się warsztaty tkackie. Warto zwrócić uwagę także na piętrowe komórki z galeryjką, stojące przy domach.

Idziemy dalej ul. Kościelną, po prawej stronie zobaczymy najstarszą świątynię katolicką w Żyrardowie:

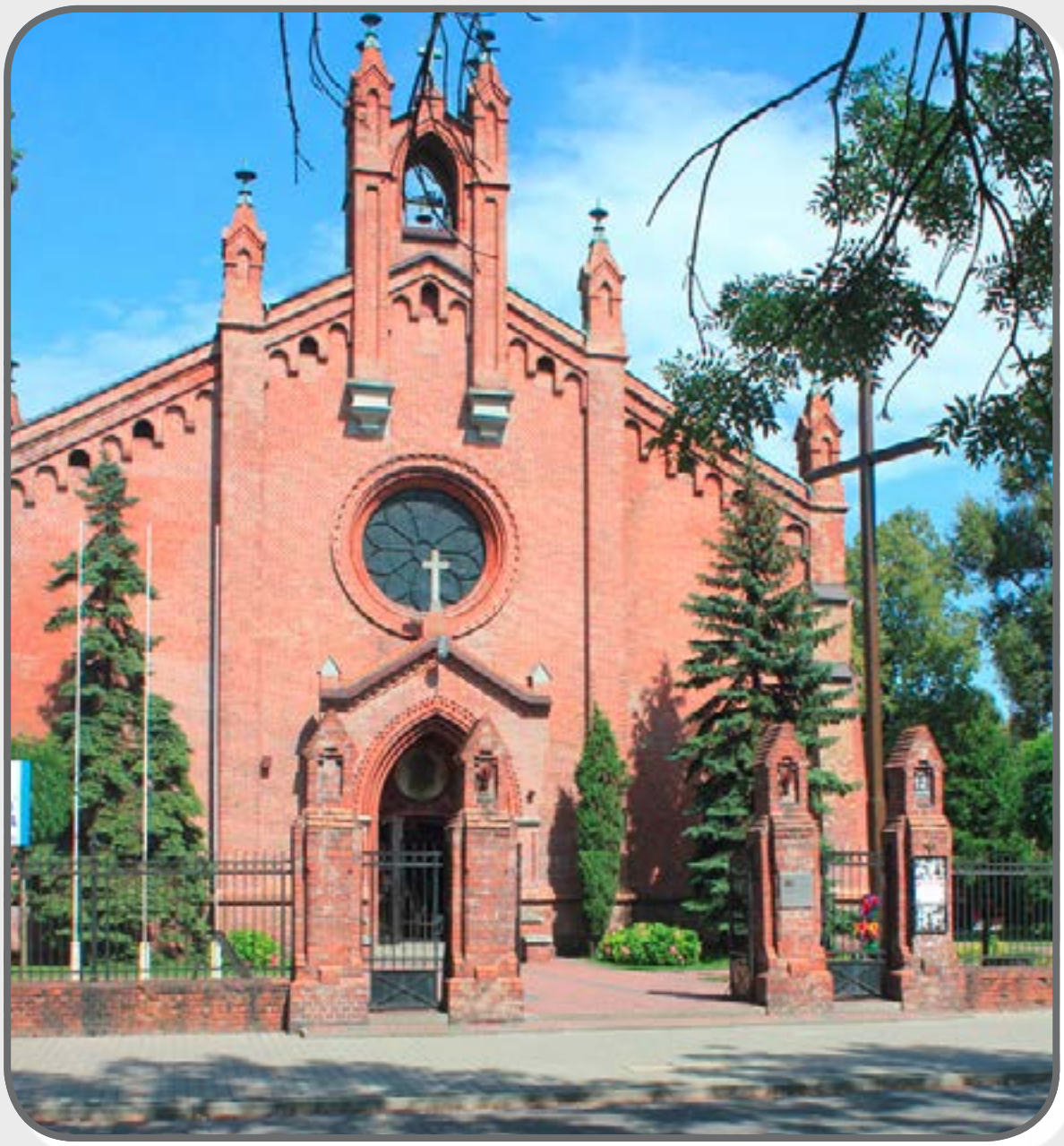

Kościół pw. św. Karola Boromeusza

Kościół pw. św. Karola Boromeusza. Wzniesiono go w 1891 r. z inicjatywy Karola Dittricha w stylu neogotyckim.

Szpital fabryczny

Idziemy jeszcze kawałek ul. Kościelną, następnie skręcamy w lewo w ul. Limanowskiego. Po prawej stronie nieco w głębi zobaczymy **szpital fabryczny**.

Zbudowano go latach 1892–1894, był wzorowany na jednym z najnowocześniejszych szpitali w Europie, szpitalu Carla w Dreźnie. Jest to zespół budynków otoczonych zielenią. Były one wyposażone m.in. w centralne ogrzewanie, kanalizację, instalacje elektryczne. W sąsiedztwie wzniesiono trzypiętrowy przytułek dla osób starszych.

Idąc dalej natkniemy się na tablicę informującą, że w budynku przy ulicy znajduje się **gabinet pisarza Pawła Hulki–Laskowskiego**, autora książki „Mój Żyrardów", tłumacza „Dobrego Wojaka Szwejka".

Żyrardów

Skręcamy teraz w lewo w ulicę Narutowicza. Mijamy budynki **szkół fabrycznych**. Kantoratschulle (1896–99) przeznaczona była dla dzieci urzędników i dyrektorów fabryki Nowa szkoła (1892–94) oraz Stara (1882) – neogotycka, dla dzieci robotników.

Szkoły fabryczne

Żyrardów

Kościół farny

Idąc jeszcze kilkadziesiąt metrów dochodzimy do placu Jana Pawła II.

Jedną z najbardziej charakterystycznych budowli miasta, widoczną z daleka jest neogotycki **kościół farny pw. Matki Bożej Pocieszenia**. Zbudowano go w latach 1900–1903 z inicjatywy Karola Dittricha i rodziny Sobańskich. Kościół projektował wzięty wówczas architekt, „specjalista" od neogotyku Józef Pius Dziekoński. Projekt swój wzorował na bazylice w Kolonii. Dwie strzeliste wieże mają po 70 m wysokości. Wnętrze utrzymane jest w stylu gotyckim, warto zwrócić uwagę na witraże.

Plac przed kościołem (Jana Pawła II) to dawny plac targowy, teraz przyjemny skwer.

Żyrardów

Po lewej stronie (stojąc tyłem do kościoła) będziemy mieli budynki **ochronki i babińca**. Ochronka (dla dzieci pracowników fabryki) to jedno z pierwszych przedszkoli w Polsce, powstała z fundacji Karola Dittricha w 1875 r. Natomiast babiniec był budynkiem mieszkalnym dla wychowawczyń przedszkola.

Ochronka

Żyrardów

Dom Ludowy

Modernistyczny budynek po prawej stronie, o dość niezwykłej bryle, to dawny **Dom Ludowy, tzw. „ludowiec”**. Zbudowano go w 1913 r. z inicjatywy Karola Dittricha juniora. Pełnił on funkcję domu kultury dla pracowników fabryki.

Magistrat

Następna budowla po prawej stronie to **Magistrat** – siedziba władz miasta, wybudowana w 1910 r. Na dole znajdował się sklep lniarski, a na najwyższym piętrze mieszkania dla urzędników.

Przechodzimy teraz przez ul. 1 Maja, jest to dawna ul. Wiślicka, która stanowiła granicę miedzy mieszkalną, a przemysłową częścią Żyrardowa.

Żyrardów

Naprzeciw mamy pięciopiętrowy budynek **Starej Przędzalni** z 1833 r., wielokrotnie przebudowywanej i modernizowanej. Niedawno budynek był rewitalizowany i stanowi część centrum handlowego i mieszkalnego. Stara Przędzalnia łączy się krytym pomostem z **Nową Przędzalnią**. Powstała ona w latach 1910–1914. Obiekt był największym i najnowocześniejszym budynkiem żyrardowskiej fabryki. Jest to jeden z pierwszych w Polsce budynków wykonanych w konstrukcji żelbetowej, przygotowany do obciążeń wywołanych pracą tysięcy wrzecion. Na dachu miał zbiornik przeciwpożarowy. Obecnie jest rewitalizowany, będą tu lofty.

Stara Przędzalnia

Żyrardów

Resursa

Wracamy na ul. 1 Maja, skręcamy w lewo, na światłach (ok.100 m) przechodzimy na drugą stronę ulicy i jeszcze raz na druga stronę. Znajdziemy się w pobliżu **Resursy**. Była to placówka kulturalna wzorowana na ówczesnych angielskich klubach, przeznaczona dla wyższej kadry kierowniczej zakładów. W Resursie działał klub, grano przedstawienia teatralne, organizowano bale. Budynek powstał w latach siedemdziesiątych XIX w. Obok znajduje się budynek dawnej kręgielni.

Żyrardów

Naprzeciw Resursy, po drugiej stronie ulicy stoi **pałacyk Tyrolski**. Wzniósł go w latach 1867–1871 Karol Dittrich dla swojego zięcia, aby przypominał mu rodzinne strony.

Pałacyk Tyrolski

Za skrzyżowaniem z ul. Armii Krajowej stoją budynki: **dawnej administracji** (1908 r.) – odpowiednik dzisiejszego biurowca oraz **Kantor** (1885 r.), zbudowany na planie litery H, był również budynkiem administracji.

Budynek na planie litery U to dawna **Pończoszarnia**. Budynek powstał w 1870 r. Trzydzieści lat później został rozbudowany. Na początku XX w. Pończoszarnia była jednym z największych tego typu zakładów w Cesarstwie Rosyjskim, zatrudniała 1600 pracowników. Od 1967 r. nosiła nazwę „Stella".

Żyrardów

Wille dyrektorskie

Skręcamy teraz w ulicę Armii Krajowej. Wzdłuż tej krótkiej uliczki pobudowano **wille dyrektorskie**. Rezydencje dla kadry kierowniczej fabryki powstały w latach osiemdziesiątych XIX w. Warto zwrócić uwagę na stary platan, rosnący przy ulicy.

Idąc ul. Armii Krajowej dochodzimy do **parku im. Karola Dittricha**. Park zaprojektował Karol Sparman, ogrodnik warszawskiego Ogrodu Botanicznego. Znajduje się tu m.in. edukacyjna ścieżka dendrologiczna.

W centrum parku stoi **willa reprezentacyjna** Karola Dittricha jr., zbudowana w latach 1885–1890. Neorenesansowa willa spełniała funkcje reprezentacyjne. Dziś znajduje się tu muzeum, które warto odwiedzić. Normalny bilet kosztuje 5 zł, ulgowy 3 zł.

Zakończenie

Wracamy do ulicy 1 Maja, mijamy po prawej stronie centrum i idziemy prosto w kierunku dworca kolejowego (ok. 1 km).

Wykorzystano informacje zamieszczone na stronie internetowej miasta Żyrardowa: **http://www.zyrardow.pl/**

Kolejnym, cennym źródłem informacji o tym mieście są pracownicy muzeum, znajdującym się w parku miejskim.

---

autor: ***Piotr Janczarek***

projekt graficzny i wykonanie: ***MiA Studio, www.miastudio.pl***

wydawca: ***„Koleje Mazowieckie-KM" sp. z o.o.***
www.mazowieckie.com.pl

Rozpowszechnianie, kopiowanie treści i fragmentów,
grafiki, zdjęć tylko za zgodą wydawcy i autora

Koleje Mazowieckie